

Nominasjon til SKUP-prisen 2014

Sak: CIA-operasjoner i Norge

Geir Jan Johansen, Vi menn

«EGER» - Norges første rendyrkede spionskip – finansiert av CIA

1 Navn på journalisten som har gjort jobben

Geir Jan Johansen , Vi menn

2 Tittel på prosjektet

CIA-operasjoner i Norge

3 Fullstendig liste over publisering

CIA-agent avslører

-Jeg var spion på Svalbard

Vi menn 17. februar 2014

Vi menn avslører

Norske redningsskøyter i CIAs tjeneste

Vi menn 10. november 2014

4 Redaksjon og redaksjonsadresse

Vi menn

Nydalsveien 12 Oslo

Tlf 22 77 20 00

Redaksjonssjef Tom Bakkeli mob 905 48 949

5 Journalistens adresse og telefonnummer

Geir Jan Johansen

Rindaveien 5 4370 Egersund - Mob 90 40 44 12

Mail: blochfx@gmail.com

6 Redegjørelse for arbeidet:

Når og hvordan kom arbeidet i gang, hva var ideen som startet det hele?

På slutten av 80-tallet valgte flere norske etterretningstopper å lette litt på sløret. Chr. Christensen kom i 1988 ut med boka -Vår hemmelige beredskap. Her ble Eger-prosjektet omtalt for første gang. CIA hadde finansiert Norges første rendyrkede spionbåt, kamuflert som fiskebåten «Eger». Jeg jobbet den gang som journalist i Dalane Tidende. Saken hadde stor lokal interesse. Båten, og rederier Egerfangst AS, ble oppfattet som lokale. Skipper og deler av mannskapet kom fra Egersund.

Jeg omtalte saken og intervjuet et av mannskapene om bord. Han ante ingen ting om spionoppdraget. Opplysningene som kom frem i boka forferdet ham. Båten var underminert - og skulle sprenges om den ble oppbrakt. Utstyret om bord var tydeligvis mer verd enn et knippe uskyldige fiskeres liv.

Etter at artikkelen hadde stått på trykk i DT, tok NRK Rogaland kontakt og inviterte til et samarbeid. NRK ville lage tv-program om saken. Samarbeidet startet, men det viste seg vanskelig å få opplysninger. Dokumenter var systematisk makulert. Verftet der båten ble bygget hadde tegninger av alle nybygg – med unntak av «Eger». Det var ingen treff i arkiver – ingen regnskap å finne for Egerfangst AS.

Vi visste CIA-dokumenter om saken snart ville bli nedgradert og ba om innsyn. Snart fikk vi beskjed om at det var gjort vedtak om å forlenge hemmeligholdet. NRK bestemte seg da for å droppe saken.

Saken om CIA og norske myndighetenes kyniske spill med norske fiskere liv slapp ikke taket. Jeg kom jevnlig over informasjon og dokumenter om saken.

Jeg jaktet på bilder, samlet og arkiverte informasjon for en dag å skrive en mer fullstendig historie. Jeg ville grave dypere i denne materien. Jeg var fullstendig klar over at når CIA velger å forlenge fristen for å offentliggjøre dokumenter, må det ligge sensitiv informasjon i der.

Med årene ble det frigitt flere dokumenter om Eger-prosjektet fra amerikanske myndighetenes side. Flere sentrale etterretningstopper ga ut bøker som kastet lys over Eger-prosjektet . «The Wizards of Langley» av Jeffrey T. Richelson kommer med interessante opplysninger om både Eger-prosjektet og forløperen - Operation Sunshine.

Om bord i «Eger» var det en kasse under dekk. Her satt to CIA-agenter og tappet russiske radare uten at resten av mannskapet var klar over det – men unntak av skipperen. Nye kilder kunne avsløre hva slags utbytte disse toktene ga rent etterretningsmessig. Jeg fant kobling mellom «Eger» og U 2 prosjektet.

Med dette som ballast tok jeg kontakt med to av mannskapene på «Eger» – og laget intervju med dem. I tillegg hadde jeg nye faktaopplysninger om toktet og god fotodekning. Dette ble publisert i Dalane Tidende. På bakgrunn av nye tips laget jeg utvidede saker om «Eger» i Fiskeribladet Fiskaren og Vi menn. Dette ga et 20-talls tips og en oppfordring fra Vi menn om å jobbe videre med sakskomplekset.

Hva var den sentrale problemstillingen ved starten av prosjektet?

Eger-saken hadde vist at CIA var villig til å strekke seg langt for å få pålitelige opplysninger i Nord-områdene. Men hvor stor innflytelse hadde CIA i Norge? Hvordan var arbeidsmetodene? Hvor mye visste norske myndigheter? Jeg satte meg som mål å få tak i CIA-agenter som hadde vært om bord i Eger og så dem til å fortelle – eventuelt andre CIA kilder med informasjon om oppdrag i Norge.

Det var åpenbart at CIA hadde tett samarbeid også med organisasjoner. Norsk Polarinstitutt var en viktig samarbeidspartner. Redningsselskapet hadde også et nært samarbeid med amerikanerne. Målet var å avdekke mest mulig av CIAs operasjoner under den kalde krigen og etter.

Redegjør hva som er genuint nytt i saken.

Et av tipsene etter publisering av Eger-saken kom fra mannskap om bord på selskuter. De tipset om Jim Burns som hadde vært med på CIA-tokt til Svalbard på selskuta «Godønes».

Jeg fikk kontakt med Jim Burns og besøkte ham i hans hjem utenfor Washington. Burns ble en viktig kilde og som i detalj ga opplysninger om oppdraget han hadde vært med på. USA ønsket å legge til rette for flyplasser på Svalbard og Bjørnøya. I en krisesituasjon skulle amerikanske fly med atombomber ta av fra sine gjemmesteder på Svalbard. Det ble gjort oppmålinger, tatt prøver av grunnen, og laget detaljerte planer for en stor rullebane på Kvadehuken og flere mindre på Svalbard og Bjørnøya. Dette er nye opplysninger.

Professor Geir Lundestad uttalte at det ville være mer oppsiktsvekkende om CIA ikke hadde vært der, enn at de rent faktisk hadde operasjoner der. Men her har vi bevis og dokumentasjon på norsk og amerikansk aktivitet på Svalbard i strid med Svalbardtraktaten.

Jim Burns bekreftet tett samarbeid mellom Norsk Polarinstitutt og CIA. «Godønes» var formelt utleid til Polarinstiuttet. «Forskningstoktet» ble omtalt i Nordlys. I forbindelse med at Burns skulle skrive rapport etter studiene kunne han bestille foto og kart fra Polarinstituttet. All materiale måtte gå tjenestevei. Da Burns ville ha flyfoto over områdene han hadde besøkt, ble disse bestilt i USA og sendt dit – før de med kurerpost ble sendt tilbake til Norge og til Bergen der Burns jobbet i etterkant av toktet. Norsk Polarinstitutt har benektet samarbeid med CIA.

Det kom også frem at USA hadde avtale med selskuter i Nord Norge. Etter prøvesprengning av atombomber ble det fanget sel og hodet kappet av. Kinnmusklene ble så sendt til forskningslaboratorium i USA for analyse. Disse musklene absorberer rask radioaktivitet. Ut fra analyser av kinnmusklene kunne USA fastslå størrelsen, og hvor kraftig og «skitten» atombomben var. Dette forskningsprosjektet har hittil vært ukjent i Norge.

Til sist ble den tette tilknytningen mellom CIA og Redningsselskapet avdekket. Både «Sjøfareren» og «Skomvært II» er brukt til kartlegging av sjøbunnen i Barentshavet for å finne optimale steder å legge lyttekabler for ubåter. Fartøy er utleid til Norsk Polarinstitutt – under dekke av forskning og kartlegging.

Mannskap om bord har bekreftet at det var CIA-agenter med, og at fast mannskap fra Redningsselskapet var med på å landsette agenter på øde, lite tilgjengelige steder på Svalbard.

Kort beskrivelse av organiseringen av arbeidet, metodebruk, problem under veis. Redegjør spesielt for kildebruk og kildekritikk.

Etter å ha samlet informasjon om Eger over flere år var jeg spent på reaksjonene da første artikkel ble presentert. Som forventet var det flere som tok kontakt med tips..

Etter hver som jeg fikk tilgang på informasjon fra nettet, arkiver eller bøker – tok jeg papirkopier for mitt eget arkiv. For meg er det enklere å gjøre understrekninger, skrive notater i marginen enn å lagre informasjon digitalt. Jeg var bevisst på at om jeg fikk publisert en bearbeidet utvidet artikkel om Eger i riksdekkende media ville dette gi flere tips. Det var jeg helt avhengig av for å komme videre Sakene ble tilbydd Vi Menn og FiskeribladetFiskaren – og begge trykket saken.

De aller fleste tipsene kom fra Nord Norge. Det var konkrete tips om skuter som var innleid for spionasje for kortere periode. Det var også tips om kurerruter. Jeg fikk også tilsendt pakker med informasjon og bilder anonymt.

Overraskende ble jeg kontaktet av tidligere byråkrater som ville dele informasjon. Jeg ble også kontaktet av skribenter og forfattere. I tillegg tok jeg også kontakt med journalister og forfattere som har jobbet med dette saksfeltet. De var uten unntak svært imøtekommende.

Jeg avtalte besøk hos flere av kildene. En forfatter som har utgitt flere bøker med tema fra den kalde krigen advarte meg mot at jeg kunne bli utsatt for drittpakker. Etter utgivelse av en av bøkene sine var han blitt systematisk hetset og motarbeidet. Han hadde samlet dokumentasjon på kampanjen som

virket godt organisert. Målet var åpenbart å så tvil om enkeltepisoder for så å svekke forfatteren faglige tyngde. Dette skjedde gjennom rene nyhetsinnslag, gjennom leserbrev, anmeldelser og reportasjer.

Forfatteren ga og generelle råd om å ikke ta med mobiltelefon i forbindelse med intervju for å være sikker på at kilder ikke ble sporet. Han hadde selv opplevd at kilder var blitt kontaktet og bedt om å trekke uttalelser i etterkant av møter.

Han viste også hvordan han kjøpte krypteringstjenester for mail gjennom et Kanadisk sikkerhetselskap.

Jeg har ikke opplevd noen ubehageligheter i forbindelse med disse reportasjene.

Det store gjennombruddet i saken kom i USA. Jim Burns hadde forberedt seg meget bra og var veldig bevisst på hva han ville gi i fra seg av dokumentasjon. Han svarte åpent på spørsmål. Jeg bodde hos Burns slik at vi fikk utnyttet tiden godt.

Burns rapport fra Svalbard var fortsatt hemmelig. Jeg fikk kopi og jeg reiste spørsmål om brudd på taushetsplikten. For Burns var dette ikke noe problem. For det første var han lurt inn i oppdraget på falske premisser. Han ble forespeilet å bli satt i land på Svalbard og Bjørnøya – i stedet måtte han bli med på et mer omfattende tokt som i utgangspunktet skulle vare 100 dager.

I tillegg hadde flere av sjefene hans gitt ut bøker der de avslørte gradert informasjon, uten at det fikk konsekvenser.

Jim Burns hadde jobbet sammen med personer innen norsk etterretning, både på tokt og ellers. Han fortalte også om et tett samarbeid med Norsk Polarinstitutt.

Etter at de var blitt pensjonister hadde Burns og et knippe norske etterretningsagenter brevvekslet. Senere kommuniserte de via mail. Burns ga meg kopi av et brev der en norsk etterretningsoffiser fortalte at han hadde jobbet med et bokmanus om samarbeidet med CIA. Han ville omtale ulovlige tokt og aktiviteter på Svalbard og i Barentshavet. Etter kort tid ble han oppsøkt av etterretningen ba ham gi opp prosjektet under henvisning til taushetsplikten.

Jeg fikk kopi av disse brevene som var utmerket kildemateriale. I tillegg hadde Burns tatt masse bilder fra toktet. Disse fikk jeg kopi av. De dokumenterte livet om bord, aktivitet på Svalbard og deltakerne på ekspedisjonen.

Alle CIA agentene som kom til Norge kom hit som turister, men falsk identitet og falske pass. Agentene skulle ikke kjenne hverandres ekte identitet, og hver av dem hadde en oppdiktet bakgrunn. Burnes hadde imidlertid klart å finne agentenes ekteidentitet og jeg fikk liste over deltakernes navn – både falske og ekte.

De norske etterretningsoffiserene brukte sin egen identitet.

I USA finnes en rekke arkiver med interessant kildemateriale. Presidentarkivene er for en stor del offentlige og er samlet tematisk. Her får en tilgang på dokumenter i original form – gjerne med håndskrevne notater i marginen.

CIAs arkiver er en gullgruve hva informasjon angår. I tillegg til enkeltdokumenter finnes det et stort utvalg mindre hefter som er laget av CIAs historikere. Mange av disse er nedgradert de siste årene og gir bakgrunn og ikke minst verdifulle kildehenvisninger.

Norsk Polarinstitutt var ikke særlig villige til å uttale seg i disse sakene, men avviste at de gikk på akkord med den frie forskningen. De tillot ikke at etterretningen seilte under dekket av å drive forskning. Det er beviselig feil.

Jeg ba om innsyn i instituttets arkiver. Alt materiale fra 1954 til 64 ble oversendt Statsarkivet i Stavanger fra hovedkontoret i Tromsø. Arbeidsforholdene var gode i Stavanger. Jeg hadde tilgang på arkivet i to måneder. Jeg brukte Ipad til scanning og dette fungerte utmerket.

Når det gjelder reportasjen om Sjøfareren og spiontokt var jeg i kontakt med flere som hadde vært om bord. Det er mistanke om at en radar som ble montert i forbindelse med et tokt til Svalbard ga stråleskader. 7 av det faste mannskapet på 11 har fått kreft og døde i ung alder.

I forbindelse med denne saken ble det reiset spørsmål om Sjøfareren hadde vært på etterretningsoppdrag. Ansatte i redningsselskapet som antydte at de hadde vært med på etterretningstokt ble raskt satt på plass. De ble oppsøkt på bolig, fikk telefoner med beskjed om at det kunne være smart å holde kjeft. Flere opplevde dette som ubehagelig og truende.

Min primærkilde ville derfor ikke stå fra med fullt navn. Han ble intervjuet anonymt. Opplysningene vedkommende kom med var imidlertid så verdifulle og detaljerte at jeg valgte å bruke dem.

Opplysningene stemte godt med andre kilder og var på enkelte områder svært detaljerte. Det faktum at redningskrysseren som hadde lugar for 16 hadde 31 om bord var ny. Dessuten fortalte primærkildene at han hadde satt gummibåt på vannet, og kjørt CIA agent i land på Svalbard med nøyaktig angivelse av tid og sted. Anonyme kilder er problematisk, men av og til nødvendig.

Ansatte i Redningsselskapet var klar over at de hadde vært med på etterretningsoppdrag og ikke forskningstokt som var den offisielle forklaringen. Jeg fikk tips om hvem som oppbevarte loggbøker med sensitivt

innhold. Jeg fikk kopi av loggbøker. De omtalte agenter ved fullt navn og hvem i Redningsselskapet de gjorde avtaler med. De loggførte også tokt og formål. Men siden toppledelsen i Redningsselskapet kategorisk har nektet samarbeid med Forvaret eller etterretning var det problematisk å få ansatte til å stå frem med fullt navn.

Spesielle erfaringer du vil nevne.

Før oppdraget kjøpte jeg en Kindle – lesebrett. Dette har vært et meget godt arbeidsverktøy. Det er enkelt å kjøpe e-bøker på dette nettbrettet og prisene er overkommelige. Søkefunksjonen gjør det til et effektivt arbeidsverktøy. Etter å ha kjøpt ei bok er det bare å legge inn søkeord om for eksempel personer og steder så kommer alle sidene opp der disse er omtalt.

Tips om aktuelle bøker basert på tidligere kjøp fungerer også svært bra. Jeg har for eksempel kunnet kjøpe militære håndbøker med svært verdifull informasjon. Dette er kilder som inntil nå har vært vanskelig å få tilgang på.

Det kan være kuriøse og tilsynelatende ubetydelige informasjon kan senere vise seg å få stor betydning. Jeg kom over et notat der skipperen på en av redningskrysserne skrev til ledelsen og klaget på at Forsvarets ansatte om bord krevde at det ble proviantert betydelige mengde alkohol.

Dette sprenget skipperens budsjett. Han forlangte at Redningsselskapet sentralt tok deler av denne regningen, noe de aksepterte. Når den samme ledelse senere benekter ethvert kjennskap til at Forsvaret har leid redningskryssere – blir det noe søkt.

Egersund 14. januar 2015

Geir Jan Johansen

